

Narcistische verleiding

door **Joke van Saane** De auteur is hoogleraar Zingeving en leiderschap aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Zij belicht in deze rubriek maatschappelijke verschijnselen door er net wat anders tegen aan te kijken.

De gebeurtenissen in de wereld geven het gevoel dat we teruggeslingerd worden in de tijd. We meenden in een hoogontwikkelde maatschappij te leven waar we maximale controle hebben over ons eigen leven en over de sociale werkelijkheid. Voortschrijdend inzicht in het algemeen en technische ontwikkelingen in het bijzonder maakten ons in eigen beleving immuun voor oorlog, ziekte en ander ongerief uit vroeger eeuwen. Niets blijkt minder waar nu we met een epidemie van meerdere jaren geconfronteerd zijn en elders in Europa legers en bommen dood en verderf zaaien.

Ook het denken over leiderschap wordt hiermee uitgedaagd. Waar in het verleden onderzoek naar leiderschap zich veelal concentreerde op de eigenschappen van sterke leiders van nature – in de hoop die te kunnen ontwikkelen bij minder bedeelde leiders en zo effectief leiderschap te versterken –, lag de laatste decennia de nadruk op wederkerigheid in leiderschap. Leiderschap moet de leider gegund worden door de volgers, en leiderschap is een dynamische uitwisseling tussen leider en groep. Sterke, effectieve leiders zijn daarmee contextgebonden geworden, en afhankelijk van de relatie met hun volgers. Niet langer ging het om de eigenschappen van de sterke leiders op zich, maar om hun vermogen zich te verbinden en perspectief te bieden.

Dit denken was plausibel totdat we geconfronteerd werden met een

leider die letterlijk de wereld naar zijn hand zet om aan zijn wensen tegemoet te komen. Die wensen hebben een historisch-(geo)politieke dimensie, maar nadrukkelijk ook een psychologische. Het is angstaanjagend én indrukwekkend hoe een onbegrensd ego primitieve verlangens naar almacht uitvent en voedt. Het narcistische streven om het middelpunt van ieders heelal te vormen is ongekend krachtig; jarenlange minutieuze voorbereidingen en strategische zetten getuigen daarvan. Niets mag zijn streven in de weg staan. En het is blijkbaar overtuigend: deze leider heeft volgers die bereid zijn zichzelf en al het andere op te offeren om zijn streven werkelijkheid te maken.

Het verlichte moderne denken over leiderschap als een relationeel verschijnsel blijkt maar een dun laagje te vormen. Daaronder huist nog steeds de wrede wereld van leiderschap dat vooral ten dienste komt aan de leider zelf, in plaats van aan de ander. In termen van effectiviteit en voorspelbaarheid scoort deze oervorm van leiderschap overigens goed: niets zo effectief en voorspelbaar als dergelijke leiders die schaamteloosheid verbinden met egocentrisme. Effectiviteit zonder normen en waarden toont de mens in al zijn grenzeloze kilheid. We zullen ons voortdurend moeten blijven inspannen om dat onder ogen te zien én daartegenover moedig aan het ideaal van goedheid en rechtvaardigheid te blijven vasthouden.